

ЎЗБЕКИСТОНДА ОММАВИЙ КОММУНИКАЦИЯЛАРГА ЭЪТИБОР ВА ЖАМОАТЧИЛИК ФИКРИ

Абдирасул Жумақулов

мустақил тадқиқотчи

(Ўзбекистон журналистика ва оммавий коммуникациялар университети)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20116315>

Аннотация

Мазкур мақолада Ўзбекистонда оммавий коммуникациялар соҳасининг ривожланиш тенденциялари, давлат сиёсатининг ушбу соҳадаги устувор йўналишлари ҳамда жамоатчилик фикрини шакллантиришда оммавий ахборот воситалари ва рақамли медиа платформаларнинг аҳамияти кенг таҳлил қилинган. Шунингдек, глобаллашув ва рақамлашув жараёнларининг медиа муҳитга таъсири, ижтимоий тармоқларнинг фуқаролик жамияти ривожига ўрни ҳамда ахборот хавфсизлиги ва медиа саводхонлик масалалари ёритилган. Муаллиф оммавий коммуникациялар тизимининг демократик жамиятни шакллантиришдаги стратегик аҳамиятини илмий-назарий асосда таҳлил қилади.

Калит сўзлар: оммавий коммуникация, жамоатчилик фикри, медиа муҳит, ОАВ, рақамли журналистика, ижтимоий тармоқлар, ахборот сиёсати, коммуникация технологиялари, фуқаролик жамияти, медиа саводхонлик.

Кириш

XXI аср ахборот ва коммуникация технологиялари асри сифатида инсоният тараққиётининг мутлақо янги босқичини бошлаб берди. Бугунги кунда ахборот жамиятнинг энг муҳим стратегик ресурсларидан бирига айланган бўлиб, уни ишлаб чиқиш, тарқатиш ва қабул қилиш жараёнлари ҳар бир давлат тараққиётида ҳал қилувчи аҳамият касб этмоқда. Оммавий коммуникациялар эса ана шу жараённинг марказий элементи сифатида жамият ҳаётининг барча соҳаларига чуқур таъсир кўрсатмоқда.

Замонавий жамиятда оммавий коммуникациялар нафақат ахборот тарқатиш воситаси, балки ижтимоий онгни шакллантириш, сиёсий маданиятни ривожлантириш, фуқароларнинг давлат бошқарувидаги иштирокини таъминлаш ҳамда жамоатчилик фикрини йўналтириш механизми сифатида ҳам муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, интернет технологиялари ва ижтимоий тармоқларнинг ривожланиши коммуникация жараёнини янада тезкор, интерактив ва оммавий хусусиятга эга қилди.

Ўзбекистонда кейинги йилларда оммавий коммуникациялар соҳасини ривожлантириш, ахборот соҳасида очиқлик ва шаффофликни таъминлаш, журналистика эркинлигини кенгайтириш ҳамда давлат ва жамият ўртасида самарали мулоқот механизмларини яратиш борасида муҳим ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Бу жараён мамлакатда демократик тамойилларни мустаҳкамлаш ва фуқаролик жамияти институтларини ривожлантиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилмоқда.

Оммавий коммуникация тушунчаси ва унинг назарий асослари

Оммавий коммуникация — бу кенг аудиторияга ахборот етказиш, ижтимоий муносабатларни шакллантириш ва жамиятда ахборот алмашинувини таъминлаш жараёнидир. Илмий адабиётларда оммавий коммуникация тушунчасига турлича

ёндашувлар мавжуд бўлиб, аксарият тадқиқотчилар уни жамиятдаги ахборот муносабатларининг асосий институти сифатида баҳолайдилар.

Америкалик олим Гарольд Лассуэлл оммавий коммуникация жараёнини “ким, нима дейди, қайси канал орқали, кимга ва қандай таъсир билан” деган машҳур модели орқали изоҳлаган. Бу назария коммуникация жараёнининг таркибий қисмларини тушунишда муҳим аҳамиятга эга. Кейинчалик Маклюэн, Маккуэйл, Хабермас каби олимлар оммавий коммуникациянинг ижтимоий ва сиёсий ҳаётдаги ўрнига алоҳида эътибор қаратдилар.

Юрген Хабермаснинг “ижтимоий макон” концепциясига кўра, оммавий коммуникациялар фуқароларнинг ижтимоий фикр билдириши ва жамоатчилик муҳокамаларини шакллантиришда асосий восита ҳисобланади. Замонавий рақамли муҳитда бу жараён янада кенгайиб, интернет платформалари ва ижтимоий тармоқлар жамоатчилик фикрининг асосий манбаларидан бирига айланди.

Ўзбекистонда оммавий коммуникациялар соҳасидаги ислохотлар

Ўзбекистон мустақилликка эришганидан сўнг мамлакатда миллий ахборот маконини шакллантириш ва оммавий ахборот воситалари тизимини ривожлантиришга катта эътибор қаратила бошланди. Айниқса, кейинги йилларда бу соҳада амалга оширилган ислохотлар медиа муҳитнинг эркинлиги ва очиқлигини таъминлашга қаратилганлиги билан аҳамиятлидир.

Мамлакатда “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”, “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида”, “Журналистлик фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунларнинг қабул қилиниши медиа соҳасининг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлади. Шунингдек, давлат органларининг ахборот хизматлари фаолияти йўлга қўйилиб, жамоатчиликка тезкор ва ишончли маълумот тақдим этиш тизими шакллантирилди.

Ўзбекистонда ахборот сиёсати соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар давлат ва жамият ўртасида очиқ мулоқот муҳитини яратишга хизмат қилмоқда. Президент виртуал қабулхонаси, давлат органларининг ижтимоий тармоқлардаги саҳифалари, онлайн матбуот анжуманлари ва брифинглар бунинг яққол намунаси.

Бугунги кунда мамлакатда юзлаб интернет нашрлари, телеграм каналлари ва блогерлар фаолият юритмоқда. Бу эса аҳолининг турли манбалар орқали ахборот олиш имкониятларини кенгайтди ва медиа бозорида рақобат муҳитини шакллантирди.

Жамоатчилик фикри ва унинг шаклланиш омиллари

Жамоатчилик фикри — муайян ижтимоий гуруҳ ёки жамиятнинг долзарб масалаларга нисбатан умумий муносабати ва қарашлар тизимидир. У жамиятдаги сиёсий, иқтисодий ва маданий жараёнларга бевосита таъсир кўрсатади.

Жамоатчилик фикрининг шаклланишига қуйидаги омиллар таъсир кўрсатади:

- оммавий ахборот воситалари;
- ижтимоий тармоқлар;
- сиёсий жараёнлар;
- иқтисодий ҳолат;
- маданий ва миллий қадриятлар;
- таълим ва тарбия тизими;

- интернет ва рақамли технологиялар.

Замонавий ахборот муҳитида жамоатчилик фикри тез шаклланади ва тез ўзгаради. Айниқса, интернет журналистикаси ва ижтимоий тармоқлар одамларнинг воқеаларга муносабат билдиришида муҳим роль ўйнамоқда. Бугун ҳар бир инсон ахборот истеъмолчиси билан бирга ахборот тарқатувчисига ҳам айланиб бормоқда.

Ўзбекистонда жамоатчилик фикрининг шаклланишида Telegram платформасининг таъсири айниқса катта. Турли ахборот каналлари, блогерлар ва мустақил журналистлар орқали аҳоли жамиятдаги воқеаларга нисбатан фаол муносабат билдирмоқда.

Ижтимоий тармоқлар ва янги медиа муҳити

Сўнгги йилларда ижтимоий тармоқлар оммавий коммуникация тизимининг энг таъсирчан сегментига айланди. Facebook, Instagram, Telegram, YouTube ва TikTok каби платформалар нафақат ахборот тарқатиш, балки ижтимоий муносабатларни шакллантиришда ҳам муҳим ўрин тутмоқда.

Янги медиа муҳити анъанавий журналистикадан қуйидаги хусусиятлари билан фарқ қилади:

1. Ахборот тарқатиш тезлиги юқори;
2. Интерактив мулоқот имконияти мавжуд;
3. Контент яратишда аудитория ҳам иштирок этади;
4. Географик чекловлар деярли йўқ;
5. Ахборот манбалари кўп ва хилма-хил.

Рақамли медиа муҳити аҳолининг сиёсий ва ижтимоий фаоллигини оширишга хизмат қилмоқда. Масалан, жамоатчилик муҳокамалари, онлайн петициялар ва ижтимоий ташаббуслар кўп ҳолларда ижтимоий тармоқлар орқали ташкил этилмоқда.

Бироқ ижтимоий тармоқлар билан боғлиқ айрим хавф-хатарлар ҳам мавжуд. Хусусан, фейк ахборотлар, манипуляция, кибербуллинг ва ахборот уруши каби ҳолатлар жамоатчилик фикрига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Медиа саводхонлик ва ахборот хавфсизлиги

Ахборот оқими ҳаддан ташқари кучайган замонавий шароитда медиа саводхонлик муҳим ижтимоий кўникмага айланмоқда. Медиа саводхонлик инсоннинг ахборотни танқидий таҳлил қилиш, ишончли манбани аниқлаш ва сохта маълумотларни фарқлаш қобилиятини англатади.

Ўзбекистонда ҳам аҳолининг медиа маданиятини ошириш масаласига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Олий таълим муассасаларида медиа ва коммуникация йўналишларининг ривожланиши, журналистика соҳасида янги таълим дастурларининг жорий қилиниши бу соҳада муҳим аҳамиятга эга.

Ахборот хавфсизлигини таъминлаш ҳам бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади. Чунки ахборот майдонидаги турли манипулятив технологиялар жамият барқарорлигига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Оммавий коммуникацияларнинг демократик жамиятдаги аҳамияти

Демократик жамиятда оммавий коммуникациялар давлат ва фуқаролар ўртасидаги мулоқотнинг муҳим механизми ҳисобланади. Эркин ва мустақил ОАВ жамиятда шаффофликни таъминлаш, коррупцияга қарши курашиш ва давлат

органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтиришда муҳим роль ўйнайди.

Шу нуқтаи назардан, оммавий коммуникациялар қўйидаги вазифаларни бажаради:

- аҳолини тезкор ахборот билан таъминлаш;
- давлат ва жамият ўртасида мулоқот ўрнатиш;
- жамоатчилик фикрини шакллантириш;
- ижтимоий муаммоларни ёритиш;
- фуқаролик фаоллигини ошириш;
- демократик қадриятларни тарғиб қилиш.

Ўзбекистонда фуқаролик жамияти институтларининг ривожланиши билан оммавий коммуникацияларнинг аҳамияти янада ортиб бормоқда. Бугунги кунда аҳоли давлат қарорларини муҳокама қилишда, ижтимоий муаммоларни кўтаришда ва жамоатчилик назоратини амалга оширишда медиа платформалардан фаол фойдаланмоқда.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда оммавий коммуникациялар соҳаси жадал ривожланиб бормоқда ва бу жараён жамоатчилик фикрини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этмоқда. Давлат томонидан амалга оширилаётган ахборот сиёсати, медиа соҳасидаги ислохотлар ва рақамли технологияларнинг кенг жорий этилиши мамлакатда очиқ ва фаол ахборот муҳитини шакллантиришга хизмат қилмоқда.

Замонавий оммавий коммуникациялар тизими фуқаролик жамияти ривожига, демократик қадриятларни қарор топтиришда ва аҳолининг сиёсий-ҳуқуқий маданиятини юксалтиришда муҳим восита бўлиб қолмоқда. Шу билан бирга, медиа саводхонликни ошириш, ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва журналистика этикасига риоя қилиш келгусидаги муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: “O‘zbekiston”, 2021.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги Қонуни.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни.
4. Назаров Қ. Жамоатчилик фикри социологияси. – Тошкент: Университет, 2019.
5. Тошпўлатов И. Оммавий коммуникация назарияси. – Тошкент, 2020.
6. Абдуқодиров А. Замонавий медиа ва коммуникация. – Тошкент, 2022.
7. McQuail D. Mass Communication Theory. – London: Sage Publications, 2010.
8. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishers, 2011.
9. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere. – Cambridge University Press, 1989.
10. Denis McQuail. McQuail’s Mass Communication Theory. – Sage Publications, 2013.